

a békekességnek ezen az hagyományos ünnepén." (77-78.)

La Barre-Dózsa György. „Magyarország ma olyan harcba kezdett, amelyet még sohase látott a világ, Krisztus után a huszadik században, tíz századdal Árpád után. Mi, a milliók, a rongyosak, azt akarjuk, hogy jogunk legyen a levegőhöz. Egyetlen egy ország vagyunk, ahol a rongyos milliók soha fel se lélegeztek a dús ezrek miatt. És még ma is csak a szégyen, a szomorúság, a megalázás a miénk. Minden népek nyomorult millióinak van valami dicsőséges emlékü. Magyarországon ezer év óta mákony vagy korbács volt a miénk. Még a hőseinket is kisajátítják. Rákóczi koporsóját, ők, akik Rákóczit becsapták és elárulták, úgy körülállították, hogy mi nem férközhetünk hozzá. Kossuthot gyűlölték s most Kossuth nevében ráültek a népre, az országra." (170. o.)

Nostra res agitur. „Nálunk még nem volt meg az a forradalom sem melyet a francia már felejteni kezd. Nálunk a harmadik rend győzelmet sem aratott s máris lejárta magát, de e mellett a feudalizmus majdnem olyan, mint Dózsa György idejében, amihez aztán szinte őrült hallucinációképpen hangzik a modern proletárok új Marseillaise-e. Ilyen káosz még nem volt azóta, hogy az első vizcsepp leverődött az ősanagra. Mi lesz ebből? Sok dolgot előlről fog kelleni kezdeni. De legeslegelső sorban jőjön már el a radikálizmus. Nekünk elől kell kezdeni a dolgot az első rendnél, aztán a másodiknál s a harmadiknál végre. A rangokkal, kiváltságokkal, ősdurvaságokkal, arisztokráciával és klérussal s a kiszípolozó tőkével egyszerre kell végezni. Hogy? Tekintsünk Franciaországra!?" (178. o.)

A Galilei Kör ünnepén. „Egy megváltás lehetséges még csak e különös, szomorú Magyarország számára: az ugynevezett vezető intelligenciának üdvös és frissítő kicserélődése... igenis politikát csinálunk mindnyájan, kik termettünk valamire, még szabad tudománnyal, filantropiával és művészettel is, sőt ezekkel talán leginkább. De azt mondtam az előbb, vakmerőség: nem állítani, hogy teljes száz percentjében vált használhatatlanná, bűnössé és rosszá a történelmi, vezető magyarság. De a java mégis olyan kevés s ez ország ezerszinű társadalmát annyira milliónyi baj és veszély fenyegeti, hogy talpra kell állni az azoknak, akik kinézetten s letagadottan is az igazi, kulturás, magyar gondolatot reprezentálják: friss energiájú polgárnak és parasztnak. Az orosz diák válhat pogromistává vagy nihilistává, az olasz készülhet hódításra vagy korrupt érvényesülésre, a francia minden lehet, a német sörözhet és hódíthat, az angol gögösködhetik és sportolhat, a román harcolhat a minden román egyesüléséért — nem folytatom. Az új magyar diáknak, az új magyar ifjúságnak, a Galilei Körnek száz letiport szabadság, a száz szép életlehetőség szabja meg menyeeien utját és célját. De érezzék ám azt is, ha érdemesnek tartják, — mert érdemes — hogy nem sötét, hencegő, ősködő, magyarkodó ellenfeleink Magyarország és a magyarság, nem ők, hanem mi vagyunk." (236. o.)

SZABÓ ZOLTÁN: A TARDI HELYZET (Cserépfalvi kiadás. Budapest, 1936)

Most, amidőn e könyv végére értem, megdöbbenéssel számolok be magamnak arról, hogy alig érzem lehetőségét annak, hogy a dolgozatot érdemlegesen kommentáljam. Mély hatást kiváltó, kétségbeejtő mélységeket, rémisztő aktualitásokat idéző remekművek nyomán jut eszébe állapota az olvasó, olyan dolgozatok hatása következtében, amelyek nem tűrnek még szerény magatartásuk dacára sem fennforgó kételyt, amelyek felemelő és egyben lealázók, meggyőzők és kétségbeejtők, olykor tanácstalanságot eredményezők. Igen, Szabó Zoltán kötete a tardi hely-

zetről is ilyen karakterű munkának számít. „A tardi helyzet írója hosszú ideig együtt élt a tardi parasztokkal, házukban lakott, asztaluknál evett, figyelt munkájukat a földeken, velük énekelt a fonóban. Közvetlen közelből a forró élmény erejével élte át és írta meg a paraszti sors égbekiáltó igazságtalanságait” — kommentálja a kiadó a dolgozatot a kötet belső oldalán. „Regénynél érdekesebb követni ezt az új írói a magyar népi élet mélységeibe, meglátni vele a falu szociális helyzetének alig-alig ismert szörnyű képét”. — folytatja tovább, ritka igazmondással, megbecsülendő őszinteséggel, és a kötet olvasása nyomán igazolt tájékoztatással. És valóban, a kötet alig is igényel hozzászólást, legalább is kötelezettségének elhivatott kritikus részéről, sem hozzászólást, sem dicséretet, hivatkozásokat is alig, még kérdést sem igényel, legalább is ilyen formában, hogy éppen csak Tard, ez a borsodi hegyek közé ágyazott 2000 lakosú község állapota lenne-e csupán ily megbélyegző állapotainkra, Tard népe volna-e az egyetlen nép, amely ha számszerűleg nem is pusztul, de pusztul értékeiben, züllik emberi magatartásában és szenved életének minden vonatkozásában. Eféle kérdés nem kérdés, legfeljebb olyan kérdés csupán, amely nem igényel egyebet, mint néma hallgatást. A kör, amit Szabó Zoltán munkája magában foglal, inkább mélységekbe hatoló, vertikális, mintsem horizontális, egy lényegében kis közösség, alig 2000 ember közösségének táj, gazdasági, erkölcsi, politikai és társadalmi rajza, negatív és megrázó szimbólumaiban, egy egész kort és egy birtoklási formát leleplez. Alig hivatkozik nyugtalanító lelkiismeretre a kötet, bizony hitetlennek mutatkozik abban, hogy segítséget várna, de őszintén szólva, érkezhetik-e egy pusztuló réteg, egy halálraszánt közösség részére napjainkban segítség, amely ha érkezne, a segítők pusztulását jelentené egyben. Nem, és megdöbbentő józansággal, segítséget a tények ellen nem is vázol elénk a kötet, ha lehetséges, ezáltal még jelentőségesebbé válva, mintegy a végzetes pusztulást hirdetőn. Pusztulásról van e kötetben szó, egy aránylagosan kicsiny közösség, kétezer tardi paraszt pusztulásáról, ami viszont semmivel sem jelentéktelenebb, mint egy megye pusztulása, mint pusztulása egy milliókat kitevő paraszti rétegnek, semmivel sem kevesebb, mint a kultúra, vagy a javák pusztulása, végső fokon semmivel sem kevesebb, mint egy ország, egy kontinens, egy civilizáció pusztulása, semmivel sem kevesebb, mint az, amikor maga Spengler beszélt. Alig pár héttel most Spengler pusztulása után, hogy mint egy jelképesen megjelent ez a könyv, szinte igazoltnak látjuk aggályait. Ha nem is éppen a pusztulás módját, hisz' a pusztulásnak ezer variációja között válogathatunk, pusztulni nem csupán egy észszerűtlenül felépített technikai világban lehet, de lehet pusztulni szegénységben, primitívességben, mellőzöttség, gyenge és elégedetlen táplálkozás következtében is. Nem csupán a racionalizált termelési mód roncsolja szét a finom emberi idegeket, de az elnyomatás, a szolgaság is neurotikussá tesz, ellenséges magatartást kölcsönöz egy értelmetlen és érdektelen környezetben, idegenné és részvétlenné egy külsőséges közösségen belül. Nagy, nagy könyv a Szabó Zoltáné, és példamutató szolgálatában. Őszinte rokonszenven kívül legmélyebb tisztelet illetheti meg érte, mint egy becstelen kor érdemes kutatóját, aki osztályhelyzeténél fogva érdektelenül, de mélységesen érdekelve emberi igazságosságában és önérzetében, képes volt meglátni és megmutatni is, hogyan él, hogyan szenved és pusztul, romlik reménytelenül Európánknak egy, a többinél semmivel sem jelentéktelenebb falujában a paraszt. Mutatvány a műből: (R. Zs.)

Étkezés: (1 holdon alul.) Tard gazdaságainak több, mint egyharm-

da egy holdon aluli „birtok”. Viszonyaik nagyon nehezek és nincs rá mód, hogy könnyebbek és jobbak legyenek. A tardi parasztság legnagyobb része ők, nem koldusok és nem rokkantak, erejük teljében levő derék emberek. Amiről pedig az étlapjuk beszél, az már szinte több a szegénységénél, az az állandó nyomor határait surolja. Alig érti az ember, hogy lehet így egészségesnek maradni, szívósan bírni a munkát, az aratást. Hogyan lehet, hogy e családok gyermekei ugyanolyan virgoncan szaladgálnak az iskola udvarán, mint a többiek? Hajlandó az ember a kétségtelen adatokban kételkedni vagy tulzásokba esni, valami „őserőre” gondolni, valami foghatatlan szívósságra, melyet megérteni alig, csak csodálni lehet. A felszínen nem látszanak bajok, a gyerekek arca nem keskenyebb, mint a többieké, de ezek pusztulnak el tifuszban, ragályos betegségekben, ezek az anyák szülik egyenesen a temetőnek a kis tardiakat. róluk beszél a temető sarkában a rengeteg kicsi sirhalom. Az arcon alig látszik valami, csak néhányan a legszegényebbje, feltűnően sápadt, ezek még november végén is gémberedett meztelen lábbal tapossák a fagyos sarat. Csak a tanító beszél arról, hogy hihetetlenül gyenge ezeknek a gyerekeknek a felfogóképessége, hogy furcsán ijedősek és egyáltalán képtelenek figyelni, szórakozottak és délben futással, játékkal helyettesítik az ebédet. Álljanak itt kommentár nélkül a dolgozataik, hogy beszéljenek a helyzetről, mely ebben a rétegben már csaknem vigasztalan, ha rendes házak és meszelt falak közé bujik is a maga nyomorával. Tardon a szegénység meghuzódó, már elkeseredni is fásult. Aki végigszalad a falun és akár be is megy a házakba, alig láthat belőle valamit, valahogy az élet legintimebb titka ez a tűrő szegénység. Azoknak a jobbgyoknak az egyenes utódairól beszél, „Ki minden terhek türelmes viselője” volt Széchenyi szerint, már akkor is. „Ki hú jobbágy, s mily hű!” még ma is.

Egy egyholdas „gazda” kislia írja: „Hétfőn reggel ettem kocsonyát, délbe káposztát, este káposztát. Kedden reggel kenyeret, délre kenyeret, estére sóskamártást. Szerdán reggel kenyeret, délre kenyeret, estére tésztát. Csütörtökön reggel kenyeret, délre kenyeret, estére tésztalevest. Pénteken délre kenyeret, estére kenyeret. Szombaton reggel kenyeret, délre kenyeret, estére vöröshagymát kenyérral. Tejet nem ittam egész hónapba, mert nincs tehenünk, osztán drága és nincs rá pénz.” Hust nem evett egész hónapban, tojást nem evett egész hónapban. Kenyeret evett és megint kenyeret, mint a birtoktalan földműves gyermeke, aki így ír:

„Hétfőn kenyeret meg főtt cukorrépát, délre kenyeret, estére tésztalevest. Kedden reggel vereshagymát, délre kenyeret, estére keménymagos levest. Szerdán reggel egy darab kenyeret meg répát, dére kenyeret, estére borsólevest meg kompristésztát. Csütörtök reggel kenyeret, dére is kenyeret, estére tésztalevest Péntek reggel kenyeret, répát, dére kenyeret meg két kocka cukrot, estére bablevest. Szombaton reggel kenyeret, dére nem hoztam iskolába semmit, estére kenyeret meg hagymát. Vasárnap reggel kenyeret, egy kis szalonnát, dére egy kis kalácsot, estére tésztalevest.”

De talán mindezeknél szomorúbb dokumentum egy egyholdas parasztember kislfiának írása, aki ahelyett, hogy felsorolná, mit evett a hét egyes napjain, furcsán ír, kissé gyerekesen, ahogy a mondatokat fogalmazza és dicsekszik, azzal talán jobban beszél a helyzetről, mint az összes számadatok. „én már ettem sokmindent” — írja — „de legelőször ezen a héten kenyeret ettem. Ettem én már kolbászt, szalonnát, hirkát, sonkát. Ettem már én kalácsot, tejet és még vizet a héten igen sokat ittam. Ez a heti táplálkozásom.”